

ԿԱՐԾԻՔ

Ը.00.01 «Տնտեսագիտության տեսության և տնտեսագիտական մտքի պատմություն» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար ներկայացված Հրայր Մարատի Մարգարյանի «Մարդկային կապիտալը տնտեսական անվտանգության և տնտեսական մրցունակության համատեքստում» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

Մարդկային կապիտալի տնտեսագիտական մեկնաբանումները բուռն քննարկումների առիթ են դարձել դեռևս անցյալ դարի կեսերից, երբ տեսաբաններն աշխատանքային ռեսուրսները սկսեցին մեկնաբանել կապիտալին բնորոշ հատկանիշների տեսանկյունից: Հետազոտություններում շեշտադրումներ էին կատարվում հատկապես մարդկային կապիտալի որակական կազմի, հատույցի և օգտագործման արդյունավետության, ինչպես նաև վերարտադրման հիմնախնդիրների շուրջ: Սակայն ժամանակը ցույց տվեց, որ ոչ պակաս կարևոր է մարդկային կապիտալի դիտարկումը տնտեսական անվտանգության և տնտեսական մրցունակության համատեքստում, քանի որ ակնհայտ դարձավ, որ մարդն է տնտեսության զարգացման առանցքային ռեսուրսը:

Այս առումով ներկայումս կարևորվում է մարդկային կապիտալի ծագումնաբանության և զարգացման շարժառիթների ուսումնասիրումն ինչպես միկրո-, այնպես էլ մակրոտնտեսական տեսանկյունից: Մարդկային կապիտալը մի կողմից տնտեսության շարժիչ ուժն է, մյուս կողմից հենց ինքը՝ մարդն է, որ ներկայանում է որպես տնտեսական գործունեության արդյունքների սպառող: Ուստի հիմնախնդիր է առաջանում՝ դիտարկելու, թե որքանով է կուտակված մարդկային կապիտալի ներուժը նպաստում երկրի տնտեսական անվտանգության ապահովմանը և օժանդակում տնտեսական մրցունակության ամրապնդմանը:

Մարդկային կապիտալի գնահատման տեսամեթոդաբանական վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ հիմնականում գնահատվում են կապիտալը բնութագրող առանձին բնութագրիչները և միջազգայնորեն ընդունված համաթվերով ներկայացվում են մարդկային կապիտալի վարկանիշային դիրքերը երկրների շարքում: Սակայն կարևորվում է նաև մարդկային կապիտալ -

տնտեսական անվտանգություն-տնտեսական մրցունակություն եռակողմ փոխառնչությունը, որով հնարավորություն է ստեղծվում՝ գործոնային վերլուծության ենթարկելու մարդկային կապիտալի ձևավորման ազդեցությունը անվտանգային և մրցակցային բաղադրիչների որակական բարելավումների վրա:

Ներկայումս արդիական է համարվում նաև ոչ միայն մարդկային կապիտալի պաշարի չափման մեթոդաբանության վերանայումը, այլև մարդկային կապիտալի համարժեքության գնահատումը տնտեսական անվտանգության և մրցունակության համատեքստում: Եթե կուտակված մարդկային կապիտալը հետազոտողների կողմից հիմնականում դիտարկվում է ազգային հարստության տեսանկյունից, ապա ներկայումս կարևորվում է նաև կուտակված մարդկային կապիտալի համարժեքության գնահատումը երկրի տնտեսական անվտանգության և մրցունակության ապահովման համատեքստում:

Այս առումով արդիական է համարվում մարդկային կապիտալի, տնտեսական անվտանգության և մրցունակության ցուցանիշների փոխկապակցումը, որով բացահայտվում է մարդկային կապիտալի որակական և քանակական փոփոխությունների ներազդեցությունը երկրի անվտանգային և մրցակցային բաղադրիչների վրա: Դրանով իսկ հնարավորություններ են ստեղծվում՝ գնահատելու մարդկային կապիտալի բավարար սահմանները երկրի անվտանգային և մրցակցային անհրաժեշտ մակարդակներն ապահովելիս:

Ֆիզիկական կամ ֆինանսական կապիտալի համեմատ մարդկային կապիտալի հատույցի բնորոշումը այնուհանդերձ տարբերվում է ավանդական մոտեցումներից: Այս պարագայում, կապիտալի ավանսավորման, փոխակերպման, շարժունության, վերարտադրման և ինքնաճման հատկություններից բացի, անհրաժեշտ է նաև դիտարկել մարդկային կապիտալում գեներացված օգտակարության ներուժը: Եվ եթե գեներացված օգտակար այդ ներուժը արագությամբ վերափոխվում և իր կիրառությունն է գտնում տնտեսական համակարգում, ապա արձանագրվում է մարդկային կապիտալի արդյունարար ներազդեցություն երկրի տնտեսական անվտանգության և մրցունակության ամրապնդման վրա: Հետևաբար, ներկայումս կարևորվում է երկրի տնտեսական անվտանգության և մրցունակության համատեքստում մարդկային կապիտալի օգտակարության ներուժը գնահատելը, որով

ռազմավարական որոշումներ են կայացվում երկրի սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացումների ուղղությամբ:

Հարկ է նշել, որ մարդկային կապիտալի գնահատման տեսամեթոդաբանական ուղղությունները, դրանց քննարկումները և լուծման ուղիների առաջադրումները տեղ են գտել ինչպես օտարերկրյա տեսաբանների, այնպես էլ հայազգի հետազոտողների աշխատություններում: Սակայն մարդկային կապիտալի գնահատման հիմնախնդիրները տնտեսական անվտանգության և տնտեսական մրցունակության համատեքստում դեռևս իրենց խորքային լուծումները չեն գտել կատարված հետազոտություններում, որն էլ կանխորոշել է ատենախոսության թեմատիկ ուղղվածությունը և կատարված հետազոտության արդիականությունը, նաև խնդրո առարկայի հրատապությունը:

Հետազոտության նպատակը և հիմնական խնդիրները

Հետազոտության նպատակն է մշակել և ներկայացնել ՀՀ-ում մարդկային կապիտալի գնահատման մեթոդաբանություն՝ ելնելով երկրի տնտեսական անվտանգության և մրցունակության նպատակադրումներից:

Ըստ հետազոտության նպատակի՝ ատենախոսությունում առաջադրվել են հետևյալ խնդիրները.

- ելնելով մարդկային կապիտալի վերարտադրման և հատույցի առանձնահատկություններից՝ բնութագրել տնտեսական անվտանգության, մրցունակության և մարդկային կապիտալի եռակողմ գործոնային փոխառնչության շրջանակը,
- մարդկային կապիտալի փոփոխման վարքագծային վերլուծությունների հիման վրա առաջարկել մարդկային կապիտալի պաշարի չափման և գնահատման մեթոդաբանություն,
- մարդկային կապիտալի գնահատման տեսամեթոդաբանական մեկնաբանումների արդյունքում ներկայացնել կուտակված մարդկային կապիտալի չափման նոր մոտեցումներ,
- համադրելով մարդկային կապիտալի ձևավորման և օգտագործման արդյունավետությունը՝ տնտեսության անվտանգության և մրցունակության համատեքստում մշակել համաթիվ ու դրանով իսկ

մարդկային կապիտալի որակական փոփոխությունների արդյունքները փոխկապակցել երկրի անվտանգային, մրցակցային և կայուն զարգացման միտումներին,

- մշակել մարդկային կապիտալի կուտակման համարժեքության գնահատման մեթոդաբանություն, որով հնարավորություն կստեղծվի՝ կանխարգելելու մարդկային կապիտալի որակական բնութագրիչների անկման ռիսկերը երկրի տնտեսական անվտանգային և մրցունակության հավասարակշռության խախտման տեսանկյունից:
- առաջարկել մարդկային կապիտալի օգտակարության ներուժի գնահատման մեթոդաբանություն, որն էլ հնարավորություն կտա՝ հստակեցնելու մարդկային կապիտալի անհրաժեշտ ու բավարար սահմանները և երկրի տնտեսական անվտանգային ու մրցակցային համատեքստում իրականացնելու մարդկային կապիտալի օգտագործման հատույցի գնահատումները:

Արենախոսության կառուցվածքը և բովանդակությունը

Արենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, եզրակացությունների և առաջարկությունների բաժիններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Աշխատանքում ներառված են 23 գծապատկեր և 19 աղյուսակ: Նյութը շարադրված է 119, օգտագործված գրականության ցանկը՝ 9, իսկ հավելվածը՝ 2 էջերում (ընդամենը՝ 130 էջ):

Ներածությունում հիմնավորվել է թեմայի արդիականությունը, սահմանվել են հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Ներկայացվել են հետազոտության օբյեկտը և առարկան, տեսական և տեղեկատվական հիմքերը, գիտական նորույթը և ստացված արդյունքների գիտագործնական նշանակությունը:

Հետազոտության առաջին՝ **«Մարդկային կապիտալի, տնտեսական անվտանգության և մրցունակության տեսամեթոդական հիմքերը»**, գլխում քննարկվում են մարդկային կապիտալի տնտեսագիտական բնութագրումները և դրսևորման առանձնահատկությունները: Ցանկացած համակարգ, իր կայուն գործունեության և անխափան զարգացման համար պահանջում է անվտանգային

երաշխիքներ: Բացառություն չէ նաև տնտեսական համակարգը, որի առանցքում կանգնած է մարդը՝ իր կենսապահովման պահանջմունքներով և զարգացման հավակնություններով: Մարդկային կապիտալը՝ իր կուտակման և օգտագործման դրսևորումներով, տնտեսական անվտանգության ապահովման առնչությամբ բազմաբնույթ արդյունքներ է երաշխավորում, ուստի անհրաժեշտություն է առաջանում վերլուծելու անվտանգային խնդիրների և մարդկային կապիտալի փոխառնչության շրջանակը:

Հետազոտության երկրորդ՝ **«Մարդկային կապիտալի գնահատման և իրացման գործոնային հիմնախնդիրները»**, գլխում ներկայացվում է մարդկային կապիտալի փոփոխման վարքագծային վերլուծությունը տնտեսական անվտանգության և մրցունակության համատեքստում:

Հետազոտության երրորդ՝ **«Մարդկային կապիտալի իրացման հեռանկարները տնտեսական մրցունակության բարձրացման և տնտեսական անվտանգության ապահովման համատեքստում»**, գլխում քննարկվում են մարդկային կապիտալի օգտակար ներուժի գնահատման և իրացման հեռանկարները ՀՀ-ում: Այս առումով, Հ.Սարգսյանի կողմից տնտեսական անվտանգության և մրցունակության համատեքստում առաջարկվում է մարդկային կապիտալի օգտակար ներուժի գնահատումը ներկայացնել երկու հիմնական բաղադրիչներով՝ կապիտալի կուտակման և օգտագործման գնահատումներով:

Մարդկային կապիտալի օգտակար ներուժ = կապիտալի կուտակումից ակնկալվող արդյունքներ + կապիտալի օգտագործումից ակնկալվող արդյունքներ:

Ստացվում է այնպես, որ մարդկային կապիտալի օգտակար ներուժն իր մեջ գեներացնում է այն հնարավորությունները, որոնցով ձեռք են բերվում երկրի տնտեսական անվտանգության և տնտեսական մրցունակության ամրապնդման երաշխիքներ: Եվ ամենևին էլ պարտադիր չէ, որ մարդկային կապիտալի ներուժն իր արդյունքներով դրսևորվի ժամանակի կոնկրետ պահին: Այն կարող է ունենալ ոչ միայն մարտավարական, այլ ռազմավարական նշանակություն՝ միտված լինելով երկրի տնտեսական անվտանգության և մրցունակության մակարդակների բարելավմանը տեսանելի ապագայում:

Աշխատանքի հիմնական գիտական արդյունքները և գիտագործնական նշանակությունը

Ատենախոսի կողմից ներկայացված ատենախոսության հիմնական գիտական արդյունքներն ու նորույթը կայանում են հետևյալում.

1. Տնտեսական մրցունակության և անվտանգության համատեքստում մարդկային կապիտալի փոփոխման վարքագծային վերլուծությունը ցույց է տալիս մարդկային կապիտալի կուտակման ներդաշնակության կարևորությունը՝ համահունչ տնտեսական անվտանգության և մրցունակության ապահովման պահանջներին, երբ մեղմվում են կապիտալի փոշիացման ռիսկերը, և բարձրանում է աշխատանքային ռեսուրսների օգտագործման արդյունավետությունը: Բացի այդ, մարդկային կապիտալում կատարվող ներդրումների ռեսուրսահատույցի գնահատումներին զուգահեռ՝ կարևորվում է նաև կապիտալի կուտակման արդյունավետության գնահատումը՝ էական տեղ հատկացնելով մարդկային կապիտալի հատույցի նկատմամբ տնտեսական անվտանգության և մրցունակության հավելվածի առաջանցիկությանը:

Առաջնային է համարվում նաև մարդկային կապիտալի կուտակման վարքագծային փոփոխության ազդեցության գնահատման անհրաժեշտությունը տնտեսական անվտանգության և մրցունակության ամրապնդման համատեքստում՝ գնահատելով մարդկային կապիտալի ազդեցությունը տնտեսական անվտանգային և մրցակցային բաղադրիչների որակական բարելավումների վրա:

2. Մարդկային կապիտալի պաշարի չափման և գնահատման համար առաջարկվել է մեթոդաբանություն, որը հնարավորություն է տալիս:

Առաջին. ձևավորել համադրելի դաշտ մարդկային կապիտալը ներկայացնող առանձին բաղադրիչների համար՝ գործակիցների համախմբման միջոցով կատարելով մարդկային կապիտալի համապարփակ արժևորում: Գործակիցների կիրառումը հնարավորություն է տալիս ստանալու [0-1] միջակայքով ցուցիչներ և հեշտացնում է տարասեռ ցուցանիշների համադրումը և ներառումը մարդկային պաշարի ընդհանրական համաթիվում: Ընդ որում, որքան նպատակադրումների հասանելիության հենքով մարդկային կապիտալի պաշարի գծով հաշվարկված համընդհանուր համաթիվը մոտենում է 1,0-ին, այնքան մեծանում է կապիտալի արժևորումը:

Երկրորդ. կիրառել մարդկային կապիտալը արժևորող բաղադրիչների լայն շրջանակ տնտեսական աստիճանակարգի բոլոր հարթություններում: Այս պարագայում մարդկային կապիտալի գնահատումը դառնում է առավել հիմնավոր այն առումով, որ այն հաշվի է առնում ոչ միայն տնտեսական, այլև սոցիալական, մշակութային, բարոյահոգաբանական, առողջ ապրելակերպի նորմերը, որոնց փաստացի իրացումը հասարակության կողմից 0-1,0 սանդղակով գործակիցներով է չափվում՝ ձևավորելով համեմատական վերլուծության ու համադրելիության դաշտ:

Երրորդ. նպատակադրումների հասանելիության հենքով մարդկային կապիտալի պաշարի արժևորումը տնտեսական աստիճանակարգի յուրաքանչյուր մակարդակում հնարավորություն է ստեղծում՝ վերլուծելու, թե կոնկրետ որ մակարդակում են առավել արդարացվում կապիտալի օգտագործումից հասարակության սպասումները:

3. Առաջարկվել է տնտեսական կայունության պաշարի համաթիվ, որը համադրում է մարդկային կապիտալի ձևավորման և օգտագործման արդյունավետությունը տնտեսության անվտանգության և մրցունակության համատեքստում: Ընդ որում, տնտեսական կայունության պաշարի համաթվի ձևավորումը առաջարկվում է իրականացնել մարդկային կապիտալի պաշար, տնտեսական անվտանգության պաշար, տնտեսական մրցունակության մակարդակի պաշար համաթվերի համակցմամբ, որը նախ և առաջ կարևորվում է հենց այն հանգամանքով, որ մարդկային կապիտալի որակական փոփոխությունների արդյունքները ուղղակիորեն փոխկապակցվում են երկրի անվտանգային, մրցակցային և կայուն զարգացման միտումների հետ: Մարդկային կապիտալը դիտարկվում է ոչ միայն ազգային հարստության ընդլայնման, այլև երկրի տնտեսական կայունության պաշարների բացահայտման տեսանկյունից:

4. Առաջարկվել է տնտեսական անվտանգության և մրցունակության համատեքստում մարդկային կապիտալի կուտակման համարժեքության գնահատման մեթոդաբանություն՝ հիմնված հաշվեկշռման սկզբունքի վրա: Այս դեպքում անվտանգային և մրցակցային գործոնները փոխազդեցության մեջ են դիտարկվում մարդկային կապիտալի հետ: Եվ եթե խախտվում է մարդկային կապիտալի համարժեքությունը, այսինքն անհրաժեշտ և բավարար կուտակման մակարդակը,

ապա այն տնտեսական անվտանգային և մրցակցային մակարդակների անկման ռիսկերի ձևավորման ազդակներ է հաղորդում:

Հետևաբար, մարդկային կապիտալի կուտակման համարժեքության գնահատումը տնտեսական անվտանգության և մրցունակության համատեքստում առաջարկվում է դիտարկել երկրի տնտեսական կայունության անհրաժեշտ պաշարի ապահովման տեսանկյունից: Այս առումով կարևորվում է մարդկային կապիտալի, տնտեսական անվտանգության և տնտեսական մրցունակության պաշարների համաթվերի որոշումը և դրանց փոխկապակցմամբ տնտեսական կայունության համաթվի ձևավորումը, որով հնարավորություն է ստեղծվում վերջինիս վրա մարդկային կապիտալի կուտակման ազդեցության չափաբաժնի ներգործության գնահատման համար:

5. Առաջարկվել է կիրառել մարդկային կապիտալի օգտակարության ներուժի գնահատում, որը թույլ կտա մի կողմից որոշել մարդկային կապիտալի բավարար սահմանները երկրի անվտանգային և մրցակցային անհրաժեշտ մակարդակներն ապահովելիս և քայլեր ձեռնարկել երկրի ներսում կուտակված կապիտալի փոշիացման ռիսկերի կանխարգելման ուղղություններով: Մյուս կողմից այն թույլ կտա իրականացնել մարդկային կապիտալի օգտագործման հատույցի գնահատումներ երկրի տնտեսական անվտանգային և մրցակցային ոլորտներում և դրանով իսկ հնարավորություններ ստեղծել տնտեսության տարբեր հատվածներում մարդկային ռեսուրսների առավելագույն բաշխումների ուղղությամբ:

6. Առաջարկվել է նաև կազմակերպել մարդկային կապիտալի որակական բնութագրիչների մշտադիտարկում երկրի տնտեսական անվտանգության և մրցունակության ամրապնդման տեսանկյունից այնպես, որ բացահայտվեն մարդկային կապիտալի արդյունավետ վերարտադրման և օգտագործման ուղիները՝ ի նպաստ երկրի կայուն զարգացման հավակնոտ ծրագրերի իրականացման:

Դիպոզիտներ և առաջարկություններ:

Ատենախոսությունը զերծ չէ նաև թերություններից, որոնցից մեր կողմից կարևորվել են հետևյալները.

1. Նորքույթի 2-րդ կետն ունի խմբագրման կարիք:

2. Նորույթի 4-րդ կետում նշվում է. «ներկայացվել է մարդկային կապիտալի **օգտակարության** ներուժի գնահատման մեթոդաբանություն, որով, մի կողմից, որոշվում են մարդկային կապիտալի անհրաժեշտ և բավարար սահմանները երկրի անվտանգային և մրցակցային անհրաժեշտ մակարդակներն ապահովելիս և, մյուս կողմից, իրականացվում են մարդկային կապիտալի **օգտագործման** հատույցի գնահատումներ տնտեսական անվտանգային և մրցակցային համատեքստում»: Կարծում եմ այստեղ «**օգտակարություն**» և «**օգտագործման**» բառերն ավելորդ են. հատույցն ինքնին նշանակում է մարդկային կապիտալի օգտագործումից ստացված եկամուտ: Բացի այդ նորույթի այս կետում անհրաժեշտ է հստակեցնել, թե հատույցի որ տեսակի մասին է խոսքը՝ մասնավոր, թե՝ հասարակական:
3. 21-րդ էջում ներկայացված գծապատկերը կարծես թե ինքնանպատակ է, շարադրված նյութում չկա որևէ խոսք կամ մեկնաբանություն դրա մասին և հասկանալի չէ այդ գծապատկերը արտացոլում է հեղինակի մոտեցումները, թե ոչ:
4. 22-րդ էջում հեղինակը նշում է, որ «ի տարբերություն ֆիզիկական կապիտալի մարդկային կապիտալը չի մաշվում...», մինչդեռ մարդկային կապիտալը ենթարկվում է և՛ ֆիզիկական, և բարոյական մաշվածքի: Պարզապես խնդիրն այն է, թե մարդկային կապիտալը ինչ կտրվածքով ենք քննարկում: Նշենք, որ մարդկային կապիտալը երկարաժամկետ և մակրոմակարդակում քննարկելիս դրսևորվում են այլ առանձնահատկություններ, որոնք հանգամանորեն քննարկվել և հրապարակվել են այլ հեղինակի կողմից (տես՝ Փ.Н.Маилян, «Эффективная реализация человеческого капитала как важный фактор экономического роста» Вестник Томского государственного университета. Экономика, N2(30), Томск, 2015 г. Стр. 31. <https://cyberleninka.ru/article/n/effektivnaya-realizatsiya-chelovecheskogo-kapitala-kak-vazhnyy-faktor-ekonomicheskogo-rosta>, Ֆ.Ն.Մալիյան «Մարդկային կապիտալում կատ ներդրումների առանձնահատկությունները», ՀՊՏՀ բանբեր 2018թ. N2. էջ 12 <https://asue.am/upload/files/science/banber/2018-year-2/2-B-2018-2-DASAV->

1.pdf) , սակայն ատենախոսության մեջ համապատասխան հղում չի կատարվել և տպավորությունն այնպիսին է, որ ատենախոսության մեջ այդ միտքը աղճատված է ներկայացվել: Ընդ որում, հեղինակը ատենախոսության սկզբնական շարադրանքում (10-րդ հղում) հղում է կատարում Ֆ.Ն.Մայիլյանի վերոնշյալ հոդվածին, ուստի պետք է որ ճիշտ մեկնաբանվեր այդ միտքը և ճիշտ հղում կատարվեր, մինչդեռ հեղինակը հղում է կատարում Ն.Խաչատրյանի և Հ.Սարգսյանի 2020 թ-ին հրատարակված հոդվածին:

5. Էջ 22-ում հեղինակը բնութագրելով մարդկային կապիտալի օգտագործման ընթացքում ստացվող ոչ դրամական օգուտները, կիրառում է «օգտակար պոտենցիալի ձևավորում» եզրույթը, սակայն տնտեսագիտական գրականության մեջ այս երևույթը հանգամանորեն ներկայացված է և հայտնի է որպես «արտաքին դրական էֆֆեկտներ կամ էքստերնալիաներ»: Եթե հեղինակը այլ բան նկատի ունի «օգտակար պոտենցիալի ձևավորում» ասելով, ապա աշխատանքի մեջ անհրաժեշտ էր այն ներկայացնել: Ատենախոսության մեջ խոսքը գնում է հենց արտաքին դրական էֆֆեկտների մասին:
6. Էջ 34-ում հեղինակի կողմից ներկայացված գծապատկեր 1.2.3-ը մեկնաբանված չէ, պարզ չէ հեղինակի մոտեցումը: Մինչ այդ ատենախոսը անընդհատ մեջբերում է այլ հեղինակների և առանց դրանց մոտեցումների վերլուծության և սեփական մոտեցման շեշտադրման, մեջբերում է իր կողմից մշակված գծապատկեր և անմիջապես անցում կատարում այլ հարցի:
7. 1.2-ում ըստ էության քննարկված չեն մարդկային կապիտալի գնահատման մոտեցումները, ինչպես դա ենթադրվում է վերնագրից:
8. Էջ 40-ում հեղինակը նշում է, որ. «Մեր կարծիքով, տնտեսական անվտանգության դիտարկումը պետք է իրականացնել տնտեսության համակարգի երեք մակարդակների աստիճանակարգային կտրվածքով՝ առանցքում դնելով կուտակված մարդկային կապիտալի հենքով կայունության ապահովումն ու զարգացման հնարավորությունների օգտագործումը (1.3.1)»: Հետագա շարադրանքում հեղինակը չի զարգացնում և հիմնավորում իր

կարծիքը, այլ մի քանի պարբերություններ մեջբերումներ է անում տարբեր հեղինակների՝ առանց վերլուծելու դրանք և առանց սեփական մոտեցման նորկայացման: Այնուհետև ներկայացնում է գծապատկեր՝ 1.3.1 և նշում, որ դա կազմված է հեղինակի կողմից: Գծապատկերին նորից հաջորդում են այլ հեղինակների մեջբերումներ՝ առանց քննական վերլուծության: Նույն դիտողությունը վերաբերում է նաև գծապատկեր՝ 1.3.2-ին:

9. Էջ 52-ում հեղինակը նշում է, որ «երբ մարդկային կապիտալի ձևավորման ու կուտակման աճ է դիտարկվում, այն երկուստեք ազդում է թե՛ կապիտալահատույցի և թե տնտեսական անվտանգության ու մրցունակության աստիճանի վրա»: Հետագա շարադրանքից և գծապատկերից պարզ է դառնում, որ հեղինակը խոսում է մարդկային կապիտալում ներդրումների և դրանցից ստացվող հատույցի գծային աճի մասին: Բայց տնտեսագիտական գրականության մեջ գոյություն ունի նվազող սահմանային հատույցի օրենք, ինչը նշանակում է, որ այդ կապը չի կարող գծային լինել: Թեպետ մեր կողմից առաջ է քաշվել այլ մոտեցում, համաձայն որի մարդկային կապիտալի պարագայում այդ օրենքը դրսևորվում է տարբեր կերպ՝ կախված վերլուծության մակարդակից՝ միկրո կամ մակրո, և վերլուծության ժամանակահատվածից (տես՝ Փ.Н.Маилян, «Эффективная реализация человеческого капитала как важный фактор экономического роста» Вестник Томского государственного университета. Экономика, N2(30), Томск, 2015 г. Стр. 31. <https://cyberleninka.ru/article/n/effektivnaya-realizatsiya-chelovecheskogo-kapitala-kak-vazhnyy-faktor-ekonomicheskogo-rosta>, Փ.Н.Маилян «Человеческий капитал в контексте принципа убывающей предельной отдачи», Мир экономики и управления, Том 21, № 2 (2021), стр.56.) <https://woeam.elpub.ru/jour/article/view/195/177>): Հեղինակի գծապատկերից պարզ է դառնում, որ նա հիմնվել է նշված հեղինակի հետազոտության արդյունքների վրա, սակայն պատշաճ հղում աշխատանքի մեջ կատարված չէ:
10. Էջ 51-ում հեղինակը ներկայացրել է 10 (մարդկային կապիտալի կուտակում) և հետո նշում, որ 10 կորը նպատակահարմար է ներկայացնել 11 կորի

տեսքով: Այնուհետև հատում է այդ կորերը և խոսվում հավասարակշռության մասին, հասկանալի չէ թե ինչ հավասարակշռության մասին է խոսքը:

Նույն էջում հեղինակը նշում է, որ կա գծային կապ մարդկային կապիտալի կուտակման, տնտեսական անվտանգության և մրցակցության աճի և մարդկային կապիտալի հատույցի աճի միջև: Սակայն 2.1.3 գծապատկերն (54 էջ) արտացոլում է այլ պատկեր՝ մարդկային կապիտալի կուտակման աճը հանգեցնում է և հատույցի նորմայի, և՛ տնտեսական անվտանգության աստիճանի նվազման: Ատենախոսության մեջ ներկայացված չէ նաև, թե գծ. 2.1.3-ում 10 կորը որ գործոնների ազդեցության ներքո է փոխում իր թեքության աստիճանը:

11. 2.1 ենթագլխի ամփոփման մեջ հեղինակը նշում է, որ մարդկային կապիտալի կուտակումը պետք է համահունչ լինի տնտեսական անվտանգության և մրցունակության պահանջներին, հակառակ դեպքում կուտակումն անարդյունավետ է, բայց չի նշում, թե որոնք են այդ պահանջները, տնտեսական անվտանգության ո՞ր բաղադրիչն է հատկապես կարևորվում: Կարծում ենք, որ այս հարցերը անհրաժեշտ էր առավել մանրամասն քննարկել, հատկապես, որ ատենախոսության վերնագրի մեջ շեշտադրվում է տնտեսական անվտանգությունը:

12. Էջ 70-ում հեղինակը ներկայացնում է նպատակադրումների հասանելիության հենքով մարդկային կապիտալի պաշարի առաջարկվող համաթվի հաշվարկ, որտեղ ներկայացնում է մի շարք նախատեսված և փաստացի ցուցանիշներ ըստ իր դասակարգման, սակայն պարզ չէ, թե օրինակ՝ ՀՀ-ում հանրային պատասխանատվության կամ պետական մտածողության բաղադրիչների նախատեսված և փաստացի ցուցանիշները հեղինակը որ աղբյուրներից է վերցրել: Կամ եթե ինքն է կազմել այդ աղյուսակը, ապա պետք է ներկայացներ նաև այդ ցուցանիշների հաշվարկման մեթոդաբանությունը:

ԵՋՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հրայա Մարադի Սարգսյանի «Մարդկային կապիտալը տնտեսական անվտանգության և տնտեսական մրցունակության համալսարանում» թեմայով արեւմտաֆինանսական հետազոտությունը, ներկայացված է.00.01 «Տնտեսագիտության տնտեսական և տնտեսագիտական մրցի պատմություն» մասնագիտությամբ գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար, համապատասխանում է ՀՀ Կառավարության 1997թ-ի օգոստոսի 8-ի թիվ 327 որոշմամբ հաստատված «Հայաստանի Հանրապետությունում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի 6-րդ և 7-րդ կետերին, սակայն չի համապատասխանում» 11-րդ կետի պահանջներին, իսկ հեղինակի է.00.01 «Տնտեսագիտության տնտեսական և տնտեսագիտական մրցի պատմություն» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը արժանի լինելու վերաբերյալ որոշման կայացումը թողնում ենք մասնագիտական խորհրդի հայեցողությանը:

Պաշտոնական ընդդիմախոս,

տնտեսագիտության դոկտոր, դոցենտ

/ Ս. Մ. Մայիլյան / Ֆ. Ն. Մայիլյան

Պաշտոնական ընդդիմախոս,

տնտեսագիտության դոկտոր, դոցենտ

Ֆ. Ն. Մայիլյանի ստորագրության խկությունը

հաստատում եմ՝ ՀՊՏՀ գիտական քարտուղար

/ Ս. Մ. Մայիլյան / Ն. Հ. Կարբիկյան
15.06.2022թ.

